

ISIKSUSEKÜSIMUSTIKU 16 PF KASUTUSVÕIMALUSI KÕRGKOOLI ÕPPE-KASVATUSTÖÖS

Reet Uring

Artiklis võrreldakse üliõpilaste 16 PF-i keskmisi näite üldkooli õpetajate näitudega ja otsitakse seoseid üliõpilaste karakteri- ja temperamendiomaduste ning nende akadeemilise edukuse vahel. Selgus, et akadeemilise edukusega on seotud faktorid B, Q₁, I, Q₃, Q_{III}, ILE. Pedagoogilise praktika hinnete ja esimese tööaasta edukusnäitaja olulisemad mõjustajad on faktorid A, Q₂, N, G, C, H, Q_I, Q_{II}; ILE ja Q_{IV} näitudel nendega seoseid ei ole. Empiiriliste andmete analüüs lubab öelda, et 16 PF-i võib kõrgkoolis kasutada 1) lähteandmete saamiseks kõrgkoolis tehtava töö tõhustamiseks; 2) üliõpilaste motiveerimiseks ja stimuleerimiseks teadlikumale enesemääratlusele, eneseregulatsioonile, enesekasvatusele; 3) kõrgkoolis tehtava töö sisulisemaks hindamiseks.

Tartu Ülikoolis on 1978/79. õppeaastast alates uuritud pedagoogilistesse osakondadesse astunud üliõpilasi. On püütud selgitada üliõpilaste karakteri- ja temperamendiomadusi (isiksuseküsimustik 16 PF), eriala- ja kutsevaliku motiive ning asjaolusid, suhtumist õpetajakutsesse, rahulolu ülikoolist saadava ettevalmistuse ja õpetajakutsega (ankeet ErEl), kasvatushoiakuid (MAN-küsimustik). Uurimust alustati kavatsusega pakkuda pisut objektiivsemat lähtematerjali neile, kes tegelevad erialase ja kutsealase ettevalmistuse tõhustamisega. Aastad on näidanud, et suurepäraseid tõhustamisprojekte ja asjade-parandamise-üritusi saab väga hästi teha ilma empiirilise lähteandmestikuta. Isegi vastupidi: kui kogutud andmestik osutub tülikalt ebameeldivaks — näiteks andmed selle kohta, milliste taotlustega tullakse ülikooli [Uring, 1985; 1988] —, siis võib see mõnegi projekti ära rikkuda ning muidki ebameeldivaid sekeldusi kaasa tuua.

Uurimust tehes püüti testitud üliõpilastele alati ka tagasisidet anda: teatati neile nende isiklikud tulemused ja mõningad kursuse üldnäitajad (keskmised tulemused, kõikumispiirid jmt.). Siit kasvas välja töö uus sihiseade: anda üliõpilastele lähteandmeid enda teadvustamiseks (teadlikumaks enesemääratluseks, eneseregulatsiooniks, enesekasvatuseks). Selliseks tööks sobib isiksuseküsimustik 16 PF

eriti hästi siis, kui tagasisidestamist teha koos enesehinnanguga, s.t. paluda üliõpilast enne oma tulemuste teadasaamist teha seletuslehe põhjal enesehinnang, mida saab siis testitulemustega võrrelda. Võimalust mööda püüti sama protseduuri korrata ka viimasel kursusel. Tagasiside oli nüüd kahesuguse rõhuasetusega:

- lisaks enesehinnangu ja testi tulemuste võrdlemisele paluti üliõpilasel võrrelda oma viimasel kursusel saadud tulemusi kunagiste esimese kursuse tulemustega ning erinevuste juures mõelda, mis võis neid põhjustada;

- üliõpilasel paluti oma tulemusi võrrelda Eesti õpetajaskonna keskmiste näitudega [Uring, 1980; 1989a] ning prognoosida oma kohanemist tulevaste kutsekaaslaste ning kutsega [Uring, 1981]. Sedalaadi tööd on eriti vaja teha nende üliõpilastega, kellest saavad üld- või kõrgkooli õpetajad. Nad peavad suutma olla oma õpilastele abiks ja toeks ka eneseteadvustamises, enesemääratlemises, eneseteostamises. Kui neil iseenda suhtes kogemused puuduvad, siis ei suuda nad ka oma õpilastele sedalaadi tuge pakkuda. Enesestmõistetavalt saab kirjeldatu tegemine TÜ-s võimalikuks rea tingimuste olemasolul: vajaliku ettevalmistusega rakenduspsühholoogid, mõõtmisvahendid, paljundusaparatuur, arvutid jmt. [Uring, 1985]. Paraku ei jätku praeguses ülikoolis kõige elementaarsematki — õppeplaanilist aega ja ruumi, kus töötada. Ja nii langeski ära ka see sihiseade. Samal ajal on aga rohkem kui kümne aasta jooksul ühe ja sama mõõtmisvahendiga töötamine hakanud andma "lisaväärtust": hakkab selguma, milliste karakteri- ja temperamendiomadustega inimeste töötamist hariduspõllul on soosinud meie ühiskond (sealhulgas ka TRÜ). Õpetajaskonnas tehtud mõõtmised on selgitanud meie õpetajatele eriomased karakteri- ja temperamendijooned [Uring, 1980; 1989a] ning selle, et meil toimub stiihiline valik õpetajakutsele põhimõttel "äärmsed ära!" [Pedajas, Uring, 1983]. Edasi jälgimegi empiiriliste näitajate toel, kas ka TRÜ on samal põhimõttel tegutsenud. Andmeid on kõrvutatud lootuses, et kui TÜ leiab siin midagi viltu olevat, siis ehk püütakse edaspidi korrektiive teha.

Tabel 1 annab võimaluse võrrelda õpetajate isiksusenäite mitmete üliõpilasgruppide omadega. Selgub, et need, kes juba ülikooli astudes orienteeruvad tulevasele õpetajakutsele, on oma üldkooliõpetajatega üsna sarnased (tabeli vasakpoolne ja keskmine osa). Vähesed teaduskutsetele orienteerujad erinevad neist märkimisväärselt. Ülikoolis saavad kõik enam-vähem sarnase ettevalmistuse, mis nii erialases kui ka kutsealases osas oli peale väga väikeste erandite orienteeritud eelkõige õpetajakutsele. Viimase semestri suunamiskomisjonis "eristatakse jälle sikud lammastest" ja seetõttu võibki 275 üliõpilase suunamisprotokollidest saadud andmetel jagada nad võrdlemiseks kahte gruppi: õpetajaks suunatud ja mittesuunatud. Tabeli 1 parempoolses osas on esitatud nende 16 PF-i psühhogrammid.

Tabel 1

Õpetajate ja TÜ üliõpilaste
16 PF-i keskmisi näite

	ÕPETAJAD		ÜLIÕPILASED				stat. olul. erinevus
	1970	1980	I k-l orient.		Õpetajaks		
	aastate valim	aastate valim	õpetaja- kutsele	teadus- kutsele	suuna- tud	mitte- suunatud	
A	6,4	6,3	6,2	4,7	5,2	4,3	+
B	5,8	5,5	6,0	6,3	5,8	5,7	
C	5,6	4,9	5,9	6,0	5,6	5,1	
E	5,0	5,3	5,2	6,2	5,4	5,5	
F	5,5	5,9	6,2	5,7	5,5	4,7	+
G	5,6	6,1	5,4	3,7	5,4	5,2	
H	4,8	5,4	5,9	6,0	5,4	4,6	+
I	7,1	6,8	6,1	6,9	5,6	5,4	
L	5,5	5,4	5,0	6,0	5,2	5,6	
M	5,5	5,2	5,5	7,0	5,8	5,9	
N	6,8	6,3	5,5	4,6	5,5	5,7	
O	6,9	6,3	5,6	6,2	5,3	5,8	
Q1	5,1	6,2	5,7	6,4	5,3	5,7	
Q2	6,3	5,6	5,3	7,3	6,1	6,8	+
Q3	5,5	5,2	5,2	4,0	5,2	5,2	
Q4	6,2	6,2	5,3	6,0	5,4	6,0	+
QI*	5,0**	5,7	6,1	5,5	5,3	4,2	+
QII*	6,0**	6,1	5,2	6,0	4,6	5,2	
QIII*	4,4**	4,6	5,0	4,8	5,5	5,8	
QIV*	5,1**	5,3	5,2	7,9	5,6	6,2	
ILE*	5,6**	5,5	5,4	7,9	5,9	6,6	
Rühma suurus	514	216	280	21	155	120	

* (Siin ja edaspidi) näitude arvutamise valemid on Eesti oludele kohandamata.

** Näidud on ligikaudsed, sest on arvutatud mitte isikuti, vaid rühma keskmiste näitude põhjal.

Selgub, et õpetajaks suunatud on mittesuunatudest vähem eripärase psühhogrammiga (rohkem näite skaala aritmeetilise keskmise lähis-
tel). Ühtlasi ei ole õpetajaks suunatud üliõpilased eriti iseseisvad ja sõltumatud (Q2, QIV), nad on vähem soodsate isiksuslike loov-
eeldustega (ILE) ning seltsivamad, suhtlemisjulgemad, muretumad, kontakteeruvad, tegutsemisjulgemad (A, H, QI)* Seltsivus ja suht-

* Siin ja edaspidi: teiseste faktorite nimetusi ja sisuseletusi kasutatakse esmapublikatsiooni [Vainu, 1982] ja küsimustiku kohandajate kirjutiste [Henno, Loit, Ebber, 1981] järgi.

lemisjulgus on omadused, mis peaksid soodustama kohanemist suure suhtlemiskoormusega elukutsetega. Selgunud omaduste kombinatsioon annab aga aluse oletuseks, et uuritavate kooliga kohanemisest võib nii mõnelgi juhul saada mugandumine olemasoleva olukorraga. Kahe rühma akadeemilise edukuse võrdlus diplomi hinnete lehe alusel näitas, et õpetajaks suunatud edukus on olnud statistiliselt oluliselt ($p \leq 0,05$) madalam kui võrdlusrühmal ja seda isegi pedagoogilise tsükli ainetes (tabel 2). Kõrvalepõikena olgu märgitud, et mõtlemisainet võiks pakkuda stažööriaasta keskmise hinde langus 0,7 palli võrra ülikoolis saadud pedagoogilise praktika keskmise hindega võrreldes.

Tabel 2

Õpetajaks suunatud ja mittesuunatud õppeedukuse keskmiste näitajate võrdlus

	Õpetajaks	
	suunatud	mittesuunatud
Kõikide hinnete \bar{x}	4,1	4,2
Ühiskonnateaduste hinnete \bar{x}	3,9	4,2
Keelte hinnete \bar{x}	4,2	4,2
Erialaaainete hinnete \bar{x}	4,0	4,1
Pedagoogilise tsükli hinnete \bar{x}	4,4	4,5
Pedagoogilise praktika hinnete \bar{x}	4,5	4,5
Kursusetööde hinnete \bar{x}	4,4	4,6
Diplomitöö hinne	4,6	4,6
Stažööriaasta hinne	3,8	-
Rühma suurus	155	120

Huvitavat tunnetuslikku materjali annab mingi hinde/hinnangu seostamine nii hindaja kui ka hinnatava isiksuseomadustega. Üliõpilaste 16 PF-i näitude ja nende poolt suhtlemisalasale videopraktikumile antud hinnangutega tehtud korrelatsioon- ja klasteranalüüs näitas, et erinevate isiksuseomaduste ning taotlustega üliõpilased hindavad üht ja sama nähtust üsna erinevalt [Uring, Bork, 1988; Uring, 1989b]. Ka üliõpilaste teadmiste pandud hinne räägib teadmiste kvaliteedile lisaks veel mitmetest muudestki asjaoludest. A. Albert on eestikeelses teaduskirjanduses käsitlenud hinde/hinnangu tunnetuslikku ning prognostilist väärtust ja juhtinud tähelepanu väga paljudele teguritele, mis hinnet/hinnangut mõjustavad. Nende hulgas leiame mainitavat nii hindaja kui hinnatava isiksust. Hinnatava isiksuse paljude külgede hulgas on nimetatud ka tema iseloomu [Albert, 1980].

Tabel 3

Statistiliselt olulised korrelatsioonikordajad
16 PF-i ja akadeemilise edukuse näitajate vahel

	Keskmiselised hinned						dipl- töö hinne	stazööri- aasta hinne
	hinde- lehel	ühisk. tead-s	keel- tes	eriala- ainetes	ped. tsükl.	ped. prakt.		
A						.21	.18	.36
B	.17	.20	.23	.15		.14		.20
C				-.15	-.14	.15		.20
F			-.12					
G				-.17		.22		
H	-.12			-.12				.22
I		.13	.13	.14				.32
L					.13			
M				.13				
N						.14		.21
Q1	.19	.13		.14	.19		.18	
Q2				.17		.15		
Q3	-.15	-.15	-.23	-.19				
Q4					.15			
QI				-.13				.28
QII	.15			.18	.19	-.12		
QIII	-.18	-.13	-.19	-.19	-.13			-.28
QIV	.13	.15		.17				
ILE	.14	.18	.21	.21				

Eespool juba käsitletud 275 üliõpilase diplomi hinnete lehe kesk-
mised hinned korreleeriti nende ülikooli ajal tehtud 16 PF-i tulemus-
tega. Statistiliselt olulised korrelatsioonikordajad on toodud tabelis
3. Kuna hinnet mõjutavad väga paljud asjaolud, siis on loomulik,
et isiksusefaktorite ja hinnete vahelised korrelatsioonikordajad pole
väga kõrged — antud kontingendil ei ületa nad 0,36. Hinnetega
ei ole seoseid vaid kahel 16 PF-i faktoril (E* ja O), suurima seoste
arvuga (6) on faktorid B, Q1 ja QIII. Kõik jälgitud akadeemilise edu-
kuse näitajad annavad isiksusefaktoritega seoseid. Arvukalt on neid
erialaainete keskmisel hindel (14), keskmisel hindel hindelehe kõiki-
dest hinnetest (8), stazööri aasta hindel (8) ja pedagoogilise praktika
keskmisel hindel (7). Neist pisut lähemalt.

• Erialaainete keskmine hinne on kõrgem üliõpilastel, keda ise-
loomustab kalduvus intellektuaalsusele (B), madalamale frustratsioo-

* Mis puutub faktoris E kirjeldatud omadustesse, siis R.B. Cattell et al.
[1970, lk. 86] andmetel seostuvad just need akadeemilise edukusega. Eesti
oludes ei tähelda vastavat seost ka A. Albert [1980, lk. 145 – 147]

nitaluvusele (C), normidest sõltumatussele (G), tagasihoidlikkusele suhtlemises (H), tundeõrnusele, intuiivsusele (I), fantaasiarikkusele (M), radikaalsusele (Q1), grupist sõltumatussele, iseseisvusele (Q2), madalamale enesekontrollile (Q3), introvertsusele (QI), ängistusele (QII), tundlikule emotsionaalsusele (QIII), sõltumatussele, eneseküllasusele (QIV), soodsatele isiksuslikele looveeldustele (ILE).

- Diplomi hindedele kõikide hinnete keskmine on kõrgem neil, kes kalduvad intellektuaalsusele (B), tagasihoidlikkusele suhtlemises (H), radikaalsusele (Q1), madalamale enesekontrollile (Q3), seesmisele ängistusele (QII), sõltumatussele, eneseküllasusele (QIV), soodsamatele isiksuslikele looveeldustele (ILE).

- Stažööriaasta hinne on kõrgem neil noortel õpetajatel, kes kalduvad seltsivusele, inimestest huvitatussele (A), intellektuaalsusele (B), frustratsioonitaluvusele (C), suhtlemis- ja tegutsemisjulgusele (H), tundeõrnusele, intuiivsusele (I), läbinägelikkusele, arvestavusele (N), ekstravertsusele (QI), dünaamilisele stabiilsusele (QIII).

- Pedagoogilise praktika kõrgema keskmise hinde saamisega käib kaasas kalduvus seltsivusele (A), intellektuaalsusele (B), frustratsioonitaluvusele (C), kohusetundlikkusele, distsiplineeritusele (G), läbinägelikkusele (N), grupiga koostegutsemisele (Q2), seesmisele rahulikkusele ja pingevabadusele (QII).

- Ühiskonnateaduste keskmine hinne tõuseb koos kalduvusega intellektuaalsusele (B), tundeõrnusele, intuiivsusele (I), radikaalsusele (Q1), madalamale enesekontrollile (Q3), tundlikule emotsionaalsusele (QIII), sõltumatussele, eneseküllasusele (QIV), soodsatele isiksuslikele looveeldustele (ILE).

Eeltoodud andmed lubavad väita, et uuritava kontingendi akadeemilist edukust tõstab üliõpilase kalduvus intellektuaalsusele (B), r vahemikus 0,14 kuni 0,23), radikaalsusele (Q1, r vahemikus 0,13 kuni 0,19), tundlikule emotsionaalsusele (QIII, r vahemikus -0,13 kuni -0,28), tundeõrnusele, intuiivsusele (I, r vahemikus 0,13 kuni 0,32), madalamale enesekontrollile (Q3, r vahemikus -0,15 kuni -0,23), soodsatele isiksuslikele looveeldustele (ILE, r vahemikus 0,14 kuni 0,21). Korrelatiivsed seosed näitavad, et pedagoogilise praktika ja stažööriaasta hinne on rohkem kui teoreetiliste ainete hindede seltsivusest, sotsiaalsest kompetentsusest, distsiplineeritusest, kohusetundest (A, Q2, QI, N, G), frustratsioonitaluvusest ja pingevabadusest (C, H, QII). Pedagoogilise praktika ja stažööriaasta hindede ei seostu kahjuks sõltumatussele, iseseisvusele, põhjalikkusele (QIV, Q2) ja isiksuslike looveeldustele (ILE) näitudega. Hinnete seostumine üliõpilaste isiksuseomadustega võib olla muu hulgas märgiks ka selle kohta, et hinnete vahendusel püütakse pärssida või stimuleerida üliõpilaste teatud isiksuseomadusi. Mingil määral näib nii toimuvat teatud omadustega üliõpilaste "valik" teatud tegevusteks.

Eeltoodud andmete analüüs viitab sellele, et 16 PF-i mõõteskaa-

la aritmeetilise keskmise lähistel olevate näitudega üliõpilaste suunamisega õpetajatööle toetas TRÜ haridussüsteemis õpetajate stiihilisel valikul [Pedajas, Uring, 1983] kehtinud tendentsi "äärmused ära!".

Kõike eelnevat kokku võttes võib öelda, et isiksuseküsimustikku 16 PF (ja ilmselt paljusid teisi psühhodiagnostikas kasutatavaid mõõtmisvahendeid) võib kõrgkoolis kasutada:

- lähteandmete saamiseks kõrgkoolis tehtava töö tõhustamiseks;

- üliõpilaste (aga ka õppejõudude ja teadurite) motiveerimiseks ja stimuleerimiseks teadlikumale enesemääratlusele, eneseregulatsioonile, enesekasvatusele, s.t. inimeste aitamiseks nende enesestamise teel;

- kõrgkoolis tehtava töö sisulisemaks hindamiseks.

KIRJANDUS

- Albert, A. Hinde tunnetuslikust ja prognostilisest väärtusest // Õpilase isiksuse arengu teguritest: Nõukogude pedagoogika ja kool. XXIII / Koost. H. Liimets. Tln. 1980. Lk. 132 - 148.
- Cattell, R.B., Eber, H.W., Tatsnoka, M.M. Handbook for the Sixteen Personality Factor Questionnaire (16 PF) in Clinical, Educational, Industrial and Research Psychology. Champaign, Illinois, 1970. 388 p.
- Pedajas, M.-I., Uring, R. Missuguste isiksusejoontega õpetajaid valib käesolev koolisituatsioon // Üliõpilasest õpetajaks / Koost. M.-I. Pedajas. Tln., 1983. Lk. 108 - 127.
- Uring, R. Eesti NSV õpetajate isiksusest // Õpilase isiksuse arengu teguritest // Nõukogude pedagoogika ja kool. XXIII / Koost. H. Liimets. Tln., 1980. Lk. 87 - 108.
- Uring, R. Eesti NSV üldkooli õpetajaskonna isiksusest // Õpetaja ja õpilase isiksusest / Koost. A. Lunge. Tln.: Valgus, 1989. Lk. 16 - 23.
- Uring, R. Isiksuseküsimustikuga 16 PF TÕ-s tehtud uurimustest // Psühhodiagnostika Eestis / Toimet. K. Toim. Tartu, 1989. Lk. 37 - 40.
- Uring, R. Kutsesuunitlustöö vajalikkusest TRÜ pedagoogiliste voorude üliõpilastega // Kõrgkooli kasvatussüsteemi täiustamine kõrghariduse uutmise tingimustes. Vabariikliku teaduslik-praktilise konverentsi teesid, Tartu-Kääriku, mai 1989 / Toimet. J. Saarniit. Tartu, 1988. Lk. 78 - 85.
- Uring, R. Noore õpetaja isiksusest ja kutsekohanemisest // Nõukogude Kool. 1981. Nr. 12. Lk. 18 - 23.
- Uring, R., Bork, S. Üliõpilaste hinnangutest aktiivsete õppemeetodite kasutamisele õppetöös // Kõrgkooli kasvatussüsteemi täiustamine kõrghariduse uutmise tingimustes: Vabariikliku teaduslik-praktilise konverentsi teesid, Tartu-Kääriku, mai 1988. Tartu, 1988. Lk. 85 - 91.
- Vainu, M. A.H. Tammsaare "Tõe ja õiguse", vastuvõtutasandeist // Tammsaare ja meie: Nõukogude Eesti Raamatukogundus. 12. Tln., 1982. Lk. 73 - 111.

MUUD ALLIKAD

- Henno, M., Loit, M., Ebber, I. Metoodikate väljatöötamine müüjate isikuliste kriteeriumide kasutamiseks kaadritöös: Lepingulise töö aruanne. Tln., TPedI, 1981. 187 lk.
- Uring, R. Noore õpetaja kujunemine kõrgkooli õppe-kasvatustsüklis. Plaanilise teadustöö aruanne. Käsikiri (mustand). Tartu, TRÜ kõrgkoolipedagoogika labor., 1985, 123 lk.

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЛИЧНОСТНОГО ОПРОСНИКА 16 PF В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ ВУЗА

Р. Уринг
Резюме

В статье сравниваются средние показатели 16 PF студентов с показателями учителей общеобразовательной школы и устанавливаются связи между свойствами характера и темперамента, а также и академической успеваемостью студентов. Выяснилось, что с академической успеваемостью связываются факторы $B, Q_1, I, Q_3, Q_{III}, ILE$. Наиболее существенными факторами, воздействующими на оценки педагогической практики и на показатель успешности первого трудового года, являются $A, Q_2, N, G, C, H, Q_I, Q_{II}$; показатели ILE и Q_{IV} с ними не связаны. Анализ эмпирических данных позволяет утверждать, что в высшей школе можно использовать 16 PF: 1) для получения исходных данных с целью повышения эффективности проводимой в вузе работы, 2) для мотивирования и стимулирования студентов к более сознательному самоопределению, саморегуляции, самовоспитанию, 3) для оценки содержания проводимой в вузе работы.

APPLICABILITY OF THE 16 PF QUESTIONNAIRE TO THE ASSESSMENT OF THE EDUCATIONAL AND TEACHING PROCESS IN HIGHER SCHOOLS

R. Uring
Summary

The paper presents a comparison of the 16 PF average data on students and general-school teachers, seeking to establish the relationships between the students' character and temperament traits and

their academic achievement. It appears that factors B, Q_1, I, Q_3, Q_{III} and creativity can be connected with academic achievement, whereas factors $A, Q_2, N, G, C, H, Q_I, Q_{II}$ have a great influence on the marks for the teaching practice and the success of the first working year although Q_{IV} and creativity findings offer no correlations with them. An analysis of empirical data enables us to say that the 16 PF can be used at a higher school (I) to obtain starting data to facilitate the study process; (II) to motivate and stimulate the students for more conscious self-determination, self-regulation, and self-control; (III) to appraise the content of the professional training at the university.